

Skýrsla stjórnar á ársfundi Frjálsa lífeyrissjóðsins 30. maí 2018

Ásgeir Thoroddsen, stjórnarformaður

Fundarstjóri, sjóðfélagar og aðrir fundarmenn,

Árið 2018 markar tímamót í sögu Frjálsa lífeyrissjóðsins, en nú eru 40 ár frá stofnun sjóðsins. Fjárfestingarfélag Íslands hafði frumkvæði að því að stofna sjóðinn árið 1978 og lagði þar með grunn að fyrsta séreignarlífeyrissjóði Íslandssögunnar.

Sjóðurinn og forsvarsfólks hans hafa í gegnum árin veitt mikilvægt aðhald í lífeyriskerfi landsins og verið talsmenn aukins frelsis í lífeyrismálum almennings.

Á þessum tímamótum í sögu sjóðsins stendur sjóðurinn vel. Í raun hefur hann aldrei á sinni 40 ára sögu staðið betur þegar litið er til fjölda sjóðfélaga, stærðar sjóðsins, móttöku iðgjalda og greiðslu lífeyris. Árangur sjóðsins verður að teljast merkilegur, ekki síst í ljósi þess að um er að ræða sjóð með frjálsa aðild sem er í samkeppni við sjóði sem launþegum ber að greiða í að þeim forspurðum.

Ávöxtun

Fjárfestingarleiðir Frjálsa skiluðu nafnávöxtun á bilinu 5,8% til 6,9% árið 2017 sem samsvarar raunávöxtun á bilinu 4% til 5%. Árangur lífeyrissjóða í ávöxtun er best mældur yfir langt tímabil enda um lífeyrissparnað að ræða. Langtímaávöxtun Frjálsa er góð miðað við markaðsaðstæður og aðra sambærilega sjóði en meðalraunávöxtun séreignarleiða sjóðsins sl. 15 ár er á bilinu 4,0% til 4,5%.

Hrein eign og stækkun

Hrein eign til greiðslu lífeyris hjá Frjálsa í lok árs 2017 var rúmlega 210 milljarðar sem er tæplega 25 milljarða aukning frá fyrra ári. Sjóðurinn hefur stækkað mikið á undanförunum árum, hlutfallslega meira en aðrir lífeyrissjóðir og sú þróun heldur sér á liðnu ári. Vöxtur Frjálsa var 13,5% og fór sjóðurinn úr því að vera 6. stærsti lífeyrissjóður landsins yfir í að vera sá 5. stærsti. Þess má einnig geta að einu sjóðirnir sem eru stærri en Frjálsi eru sjóðir með skylduaðild og þessi árangur því sérstaklega ánægjulegur.

Sjóðfélagalán

Líkt og ég nefndi í ávarpi mínu á ársfundi sjóðsins 2017 þá jókst eftirspurn á sjóðfélagalánum gífurlega eftir breytingar stjórnar á vöxtum, lánareglum og öðrum atriðum tengdum sjóðfélagalánum sjóðsins í byrjun árs 2016. Breytingar sem allar miðuðu að því að auðvelda sjóðfélögum fjármögnum við kaup á íbúðarhúsnaði og auka sveigjanleika við lántöku. Jafnframt hafa rafrænar þjónustuleiðir Arion banka nýst sjóðfélögum

Frjálsa við lántöku og eiga vissulega þátt í þessari þróun. Þessi þróun á sjóðfélagalánum, þ.e. sú mikla eftirspurn og aukning útlána sjóðsins hefur aukið vægi þeirra sem hlutfall heildareigna töluvert. Það er markmið sjóðsins að geta boðið sjóðfélögum sínum upp á lán á samkeppnishæfum kjörum. Hinsvegar þarf sjóðurinn fyrst og fremst að gæta hagsmuna sjóðfélaga í heild, því þurfa þessi lán jafnframt að teljast góður fjárfestingarkostur fyrir sjóðinn. Það var fyrir séð að án nokkurra breytinga á lánareglum hefði hlutfall sjóðfélagalána farið yfir það hlutfall heildareigna sjóðsins sem stjórn telur skynsamlegt að bundið sé í sjóðfélagalánum en stjórnin miðar við að hlutfallið sé 10-15% af eignum. Það var því farið í töluverðar breytingar á lánareglum sjóðsins á árinu til að hægja á vexti lánveitinga sjóðsins. Breytingarnar fólu meðal annars í sér lækun á hámarksfjárhæð lánveitinga en það dugði ekki til og því tók stjórn þá ákvörðun að hætt skyldi að lána til endurfjármögnunar lána hjá öðrum lánveitendum. Endurfjármagnanir voru um 2/3 allra veittra lána.

Stjórn sjóðsins telur mikilvægt að Frjálsi geti boðið sjóðfélögum lán til framtíðar og því er það brynt verkefni að ná fram jafnvægi í þessum hluta af eignasafni sjóðsins.

Aukið vægi erlendra eigna

Þegar litið er fram á veginn blasa við stórbrotin verkefni sem kalla á árvekni og mikilvæga stefnumótun af hálfu stjórnar og sjóðfélaga. Í nýrri skýrslu um þróun lífeyriskerfisins er bent á að lífeyrissjóðir eigi um þriðjung af heildarfjármunum á Íslandi og líklegt að eignarhlutur sjóðanna aukist á næstu árum. Sérstakt áhyggjuefni er hversu einsleitar eignir þeirra eru þar sem erlendar eignir eru aðeins tæplega fjórðungur. Afar mikilvægt er talið að sjóðirnir auki vægi erlendra eigna á næstu árum og dragi þar með úr umsvifum sínum hérlendis.

Frjálsi hefur þegar tekið skref í átt að auknu vægi erlendra eigna með nýrri fjárfestingarstefnu og hreyfingu á eignasafni. Sú vegferð mun halda áfram á næstu árum.

Og á fleira er að líta. Vegna hlutfallslegrar stærðar lífeyrissjóðanna og mögulegra áhrifa þeirra í stjórnnum og rekstri fyrirtækja, og á verð og þjónustu til neytenda í landinu, eru nú gerðar æ ríkari kröfur til stjórnenda sjóðanna um að þeir tryggi góða stjórnarhætti í fyrirtækjum sem sjóðirnir eiga virkan eignarhlut í. Um leið eru stjórnarhættir í lífeyrissjóðunum sjálfum og upplýsingagjöf þeirra til sjóðfélaga og almennings undir smásjánni. Þetta er af hinu góða og fullkomlega eðlilegt í ljósi aðstæðna.

Fjárfestinga- og hluthafastefna

Stjórn Frjálsa lífeyrissjóðsins hefur nýverið samþykkt hluthafastefnu og stefnu um ábyrgar fjárfestingar sem segja má að sé í góðu samræmi við þessi nýju viðhorf. Stefnurnar hafa verið gerðar aðgengilegar á vef

sjóðsins og hvet ég sjóðfélaga til að kynna sér þær vel enda er hér um að ræða áttavita fyrir stefnu stjórnar á næstu árum.

Markmiðið er að skilgreina þær kröfur sem Frjálsi lífeyrissjóðurinn gerir að jafnaði til þeirra félaga sem hann fjárfestir í með tilliti til umhverfis-, samfélags- og stjórnarháttanna. Í stefnunum er að finna skilgreiningar á því hvernig og hvar sjóðurinn hyggst beita rétti sínum sem hluthafi til að hafa áhrif á stjórnun og stefnu félaga þar sem hann er hluthafi. Með þeim hætti stuðlar sjóðurinn að auknu gagnsæi og trúverðugri aðkomu sinni að umræddum félögum. Þannig gefur sjóðurinn til kynna hvers sjóðurinn væntir af félögunum og hvers þau megi vænta af sjóðnum sem hluthafa.

Ný stjórnskipan Frjálsa

Það er ekkert áhlaupaverk að vera stjórnarmaður í stórum lífeyrissjóði. Innan stjórnar þarf að vera fyrir hendi þekking, reynsla og fjölbreyttur bakgrunnur. Það er líka lærdómsferli að taka þátt í stjórnarstörfum og æskilegt að stjórnarmönnum gefist færi á að taka þátt í þeim um nokkurt skeið. Fjölbreytni skiptir miklu og þar sem ég er sjálfur lögfræðingur get ég sagt hreinskilningslega að ég vildi ekki hafa setið í stjórn þar sem væru eintómir lögfræðingar.

Breytt stjórnskipan Frjálsa hefur verið í deiglu um nokkurra ára skeið og talsvert rædd um skipanina á stjórnar- og ársfundum. Nú liggur fyrir þessum ársfundi einróma tillaga stjórnar þar sem gert er ráð fyrir að allir stjórnarmenn verði kjörnir á ársfundi sjóðsins til þriggja ára í senn. Valnefnd mun samkvæmt tillögunni huga að hæfni og lagalegum kröfum og gera tillögu um stjórnarmenn en sjóðfélagar geta engu að síður boðið sig fram til stjórnarsetu á ársfundi. Það er von okkar í stjórninni að tillagan fullnægi óskum um aukið lýðræði sjóðfélaga og sem mesta breidd í bakgrunni stjórnarmanna og þörf á að viðhalda þekkingu og reynslu í stjórninni.

Sjóðurinn hefur í öll sín fjörutíu ár útvistað rekstri sínum til fjármálafyrirtækja og aldrei verið með eigin starfsmenn né húsnæði. Frá 2008 hefur reksturinn verið í höndum Arion banka og jafnlengi hefur meirihluti stjórnarmanna verið kjörinn á ársfundi sjóðsins. Verði tillaga stjórnar samþykkt munu allir stjórnarmenn verða kjörnir af sjóðfélögum sjálfum. Þá er rétt að halda því til haga að hjá almennu lífeyrissjóðunum á samningssviði aðila vinnumarkaðarins hafa sjóðfélagar ekki enn rétt til að kjósa í stjórnir lífeyrissjóða.

Það var byltingarkennd hugmynd árið 1978 að eigendur lífeyrissparnaðar skyldu vera frjálsir með sinn sparnað. Í stað lögþvingunar eða aðildar að starfsstéttum geta sjóðfélagar í Frjálsa lífeyrissjóðnum hvenær sem er ákveðið að greiða iðgjöld í annan sjóð og flutt séreign sína úr sjóðnum. Í þessari grunnreglu er frelsi sjóðfélaganna fólgið og hún hefur sem betur fer haft veruleg áhrif á þróun lífeyrissjóðakerfisins. Þetta frelsi sjóðfélaganna veitir bæði stjórn og rekstraraðila mikilvægt aðhald. Sjóðfélagar Frjálsa geta bæði greitt

atkvæði með fótunum og með því að taka þátt í ákvörðunum á ársfundi. Hingað til hefur straumurinn legið til Frjálsa en ekki í öfuga átt.

Úttekt á útvistun reksturs

Spurningin um útvistun til rekstraraðila er fyrirkomulagsatriði og val. Það hefur verið mat stjórna til þessa að það hafi skipt máli fyrir velfarnað og árangur sjóðsins að eiga bakland í breiðum grunni þekkingar og fjölbreyttrar starfsemi innan fjármálastofnunar. Slíkt fyrirkomulag er ekkert einsdæmi. Það hefur gert sjóðnum kleyft að bregðast hratt og vel við síbreytilegum aðstæðum í rekstrarumhverfi lífeyrissjóða og veitt sjóðfélögum framúrskarandi þjónustu. Nauðsynlegt er að rekstrarfyrirkomulagið sé til endurskoðunar reglulega. Þannig endurnýjaði sjóðurinn samstarfssamning sinn við Arion banka á árinu 2012 í kjölfar úttektar KPMG á mögulegu rekstrarformi sjóðsins til frambúðar. Stjórn sjóðsins komst að þeirri niðurstöðu að hagsmunum sjóðfélaga væri best borgið með því að halda áfram samstarfinu. Um það hefur verið rætt innan stjórnarinnar að tímabært sé að fram fari sambærileg úttekt á nýjan leik, ekki síst í ljósi þess að sjóðfélögum hefur fjölgað um helming á sl. sex árum og skráning Arion banka á hlutabréfamarkað stendur fyrir dyrum. Hvað sem líður þessum vangaveltum þá er það alveg skýrt af hálfu stjórnarmanna að stjórn sjóðsins hefur aldrei og mun aldrei láta rekstraraðila, hver sem hann er á hverjum tíma, hafa áhrif á þær ákvarðanir sem teknar eru af hennar hálfu.

Nýtt starf áhættustjóra

Þann 1. júlí 2017 tóku gildi breytingar á lögum um lífeyrissjóði sem m.a. fela í sér auknar kröfur um áhættustýringu lífeyrissjóða. Þótti það nauðsynlegt t.a.m. vegna aukinna krafna sem tengjast áhættustýringu á aðra eftirlitsskylda aðila á fjármálamarkaði, vegna stærðar sjóðanna og aukinnar þátttöku og áhrifa þeirra á fjármálamarkaði. Í lögnum er nú mælt fyrir um að lífeyrissjóður skuli tilnefna starfsmann til að bera ábyrgð á áhættustýringu hans og að þeim starfsmanni verði hvorki sagt upp né hann færður til í starfi nema að fengnu samþykki stjórnar sjóðsins. Áhættustjóri tekur einnig þátt í að móta áhættueftirlit sjóðsins.

Hjá lífeyrissjóðum með eigin rekstur heyrir áhættustjóri beint undir framkvæmdastjóra. Við teljum sjálfstæði og óhæði áhættustjóra vel tryggt með því fyrirkomulagi sem er hjá Frjálsa lífeyrissjóðnum því hann sinnir starfinu á áhættustýringarsviði bankans en ekki innan eignastýringar. Einn af kostunum við núverandi fyrirkomulag er að kostnaði er deilt á fleiri lífeyrissjóði í rekstri bankans. Útvistun á hlutverki áhættustjóra er í samræmi við reglugerð um eftirlitakerfi um áhættustýringu þar sem er kveðið á um heimildir til að útvista áhættustjórahlutverkinu og hefur Fjármálaeftirlitið verið upplýst um það. Það hefur þó verið rætt í stjórn að meta kosti og galla á mismunandi fyrirkomulagi um hlutverk áhættustjóra og ég geri ráð fyrir að sú umræða haldi áfram innan stjórnar sjóðsins.

Í umfjöllun fjölmiðla í aðdraganda ársfundar hefur verið fjallað um þá staðreynd að framkvæmdastjóri sjóðsins er starfsmaður rekstraraðila. Sjóðurinn hefur í 40 ára sögu aldrei haft eigin starfsmenn og fimm aðrir lífeyrissjóðir eru með eins fyrirkomulag á útvistun, þ.m.t. framkvæmdastjórn. Rekstraraðili tilnefnir framkvæmdastjóra fyrir sjóðinn en ráðning hans og uppsögn er háð samþykki stjórnar sem setur honum starfsreglur. Framkvæmdastjóri Frjálsa hefur eingöngu skyldur gagnvart sjóðnum því hann sinnir engu öðru starfi hjá rekstraraðila. Til að skerpa á sjálfstæði framkvæmdastjóra þá eru ákvæði í rekstrarsamningi Frjálsa og Arion banka þess efnis að framkvæmdastjóri skuli vera sjálfstæður í sínum störfum og taki ekki við fyrirmælum frá yfirmönnum eða samstarfsmönnum hjá Arion banka að því er varðar málefni lífeyrissjóðsins. Loks er rétt að nefna að framkvæmdastjórinn tekur ekki fjárfestingarákvarðanir fyrir sjóðinn heldur er það verkefni eignastýringar fagfjárfesta hjá Arion banka eða stjórnar sjóðsins eftir eðli fjárfestinga.

Samþykktir Frjálsa

Fyrir fundinum liggur tillaga frá sjóðfélaga um að nafn Arion banka sem rekstraraðila sjóðsins verði tekið út úr samþykktum. Tillagan breytir ekki því að rekstrarsamningurinn við Arion banka heldur gildi sínu. Ég tek undir þau sjónarmið sem komið hafa fram innan stjórnar að þetta sé á margan hátt eðlilegt. Hins vegar þarf að hafa í huga að ástæða að heiti rekstraraðilans er í samþykktunum er sú, að með því var verið að tryggja að sjóðfélagar kæmu á ársfundi að þeirri mikilvægu ákvörðun að ráða rekstraraðila. Að mínum dómi er um svo stóra ákvörðun að ræða að ekki er verjandi að stjórnin ein ráði henni til lykta. Stjórn sjóðsins leggur því til undir öðrum málum á þessum ársfundi að henni verði falið að koma með breytingartillögur á ákvæðinu á næsta ársfundi. Hún feli í sér að nafn Arion banka verði tekið út samþykktunum. Jafnframt verði tillaga stjórnar um breytingar á rekstrarfyrirkomulagi eða vali á rekstraraðila lögð fyrir ársfund og þurfi samþykki 2/3 hluta greiddra atkvæða líkt og gildir um breytingar á samþykktum sjóðsins.

Tímarnir breytast og ör þróun er í alþjóðlegu fjármálaumhverfi, lagasetningu á því sviði hér innanlands og áherslum í fjármálaeftirliti. Verkefni stjórnar á hverjum tíma er að laga regluverk sjóðsins að slíkum breytingum. Það kann að vera ástæða til þess að fara yfir samþykktir Frjálsa lífeyrissjóðsins í heild með gagnrýnum hætti og færa nokkur atriði til betri vegar. Þannig hefur til að mynda verið á það bent að auðvelda ætti sjóðfélögum að gera kröfur til þess að kalla saman aukafund í sjóðnum til þess að ræða brýn mál. Jafnframt hefur verið umræða um rafræna kosningu til stjórnar sjóðsins. Verkefni stjórnar á næstu misserum verður að fara betur yfir þessar hugmyndir.

60% fjárfestingahugmynda hafnað

Frjálsi lífeyrissjóðurinn hefur gegnum tíðina þótt eftirsóttur meðfjárfestir í fjárfestingarverkefnum sökum vandaðra vinnubragða og hversu vel hefur verið staðið að því að gæta hagsmuna sjóðsins.

Á borð stjórnar rata reglulega hugmyndir að fjárfestingum sem flokkaðar eru af hálfu hennar sem meiri háttar eða óvenjulegar. Slíkar fjárfestingar hefur stjórn skilgreint með þeim hætti að fyrirfram þurfi að liggja fyrir samþykki hennar áður en af fjárfestingu verður og/eða fjárfestingarloforð er gefið. Hér getur verið um að ræða óskráðar eignir, eignir sem ekki hafa innlausnarskyldu, eignir sem bera með sér minni seljanleika eða tilvik þar sem fjárfesting getur falið í sér möguleika á hagsmunaaárekstrum. Í slíkum fjárfestingum hefur stjórn ætíð lagt áherslu á að fjárfesta lágu hlutfalli af heildareignum í hverju verkefni til að dreifa áhættunni sem fylgir slíkum fjárfestingum.

Frá efnahagshruninu 2008 hafa 102 slíkar hugmyndir frá fjölda sjóðastýringarfyrirtækja og öðrum aðilum verið kynntar fyrir stjórn. Þar af hefur stjórn ákveðið eftir ítarlega kynningu og skoðun að samþykkja fjárfestingu í um 40% tilvika. Það þýðir að um 60% hugmyndanna er vísað frá.

Á heildina litið hafa all flestar þessar fjárfestingar gengið framúrskarandi vel og skilað sjóðnum góðri ávöxtun. Hér má nefna fjárfestingar líkt og innlenda framtaks- og fasteignasjóði, fjárfestingu í Reitum og Sjóvá fyrir útboð, HS veitur og aðra sérhæfðari sjóði og afurðir.

Eftir skoðun, greiningu og ítarlegt matsferli hafnaði stjórnin á hinn bóginn fjárfestingu í forútbóði núverandi rekstraraðila sjóðsins, Arion banka, á síðastliðnu ári.

Í dreifðu eignasafni er nauðsynlegt að horfa á heildamyndina, eða ávöxtun heildarsafnsins til lengri tíma. Rétt er að taka fram að áhættulausar fjárfestingar eru ekki til. Ætti fjárfesting að vera áhættulaus þyrfti hún að vera ríkistryggð hjá ríki sem ógerlegt væri að færi í greiðsluþrot, með stöðugt daglegt gildi, með verðbólguvernd og vera laus við alla skatta. Það er ekki í boði og sé tekin áhætta og seilst eftir „hunangi“ er ekki hægt að útiloka stungu í handlegginn. Fjárfesting Frjálsa og fjögurra annarra lífeyrissjóða í United Silicon er dæmi um fjárfestingu sem fór úrskeiðis.

Úttekt á United Silicon

Á árinu 2014 var þátttaka í þremur kísilsmálsverkefnum til skoðunar. Þau fengu nákvæmlega sömu meðhöndlun í stjórn og önnur meiriháttar eða óvenjuleg fjárfestingarverkefni. Að loknu greiningarferli og ítarlegri skoðun var tekin sú ákvörðun að fjárfesta í tveimur verkefnum af þremur. Það hefur gleymst í umræðunni að auk United Silicon verkefnisins fjárfesti Frjálsi upphaflega fyrir heldur hærri fjárhæð í verkefni PCC á Bakka ásamt fjölda annarra lífeyrissjóða.

Þrátt fyrir aðkeypta ráðgjöf erlendra og innlendra sérfræðifyrirtækja til að tryggja að rétt væri að hlutunum staðið komu upp áður ófyrirséð vandamál, auk dómsmála sem féllu fyrirtækinu í óhag. Þetta leiddi af sér greiðslustöðvun félagsins í september 2017. Við það tilefni greip sjóðurinn til 90% varúðarniðurfærslu á fjárfestingunni. Við greiðslustöðvun félagsins í september 2017 færði sjóðurinn fjárfestinguna að fullu niður.

Stjórn Frjálsa lífeyrissjóðsins var afar ósátt við þróun mála á síðari hluta árs 2017 og þegar niðurfærslan lá fyrir vildi stjórn sjóðsins fela óháðum utanaðkomandi lögmanni að gera ítarlega úttekt á málinu. Í því myndi meðal annars felast að allar þær upplýsingar sem ákvörðunin um fjárfestinguna var byggð á væru teknar út og metið hvort á einhverjum stað í ferlinu hefði verið um saknæmt og ólöglegt athæfi að ræða hjá þeim aðilum sem tengdust United Silicon, þeim sem kynntu fjárfestinguna, opinberum stofnunum og þeim ábyrgðaraðilum áreiðanleikakannanna og endurskoðenda sem hlut áttu að máli.

Lífeyrissjóðirnir fimm sem fjárfestu í United Silicon ákváðu að leita í sameiningu til óháðrar lögmannsstofu, LMB Mandat. Lögmaðurinn Stefán Á. Auðólfsson tók að sér að gera úttektina í nokkrum áföngum til að fá úr því skorið hvort og til hvaða aðgerða sjóðirnir gætu gripið til að verja hagsmuni sjóðfélaga. Verkefnið var skilgreint mjög vítt í verksamningi lífeyrissjóðanna við lögfræðistofuna og henni falið að velta við hverjum steini með mögulega bótaskyldu í huga. Meðal annars að leggja mat á hvort brestir hafi verið í upplýsingagjöfni, sem afhent var eða kynnt fjárfestum sem fjárfestu í United Silicon, sem gefi tilefni til nánari skoðunar eða feli í sér mögulega bótaskyldu eða refsiverða háttsemi af hálfu þeirra sem þar komu að máli. Fyrir fundinum liggur fyrir tillaga sem er í fundargögnum ykkar þess efnis að metið verði hvort ráðgjöf Arion banka til lífeyrissjóðsins um fjárfestingu í United Silicon verkefninu kunni að vera saknæm og ólöglegt. Eins og áður sagði þá hefur slíkt mat nú þegar farið fram og mun Stefán hér á eftir gera grein fyrir úttekt sinni. Stjórnin styður því ekki tillögu um að slíkt mat fari fram að nýju með tilheyrandi kostnaði fyrir sjóðinn.

Eftir niðurstöðu fyrsta áfanga mátu stjórnir sjóðanna til hvaða aðgerða þeir gætu gripið til að verja hagsmuni sjóðfélaga. Í samræmi við niðurstöðu LMB Mandat ákváðu lífeyrissjóðirnir fimm að leggja fram kæru á hendur fyrrum framkvæmdarstjóra og stjórnarmanni United Silicon, Magnúsi Garðarsyni og óska eftir lögreglurannsókn héraðssaksóknara um möguleg refsiverð brot hans og eftir atvikum annarra stjórnenda, stjórnarmanna og starfsmanna United Silicon.

Sjóðirnir ákváðu síðan að fela lögfræðistofunni að kanna ábyrgð framkvæmdaraðila áreiðanleikakannanna, endurskoðenda og ekki síst ábyrgð hins opinbera eftir mat á nýútkominni skýrslu Ríkisendurskoðunar á aðkomu ríkisins hvað fjárfestingarsamninga, umhverfismat, veitingu starfsleyfis og eftirlits varðar. Þessari vinnu er ekki lokið og því nauðsynlegt að sýna biðlund þar til öll kurl eru komin til grafar.

Þegar menn velta fyrir sér hversu hrapalega fór með fjárfestinguna í United Silicon þá er ekki úr vegi að horfa á reynsluna af stóriðjuverkefnum á Íslandi. Deilur hafa vissulega risið um verkefni gegnum tíðina en samningar og skuldbindingar hafa staðist. Þess vegna er United Silicon næsta einstakt í sinni röð. Á það hefur verið bent að grafast hefði mátt fyrir um viðskiptasögu þeirra sem stóðu að United Silicon. Það er þó ekkert einhlítt viðmið enda var verið að fjalla um félag sem á pappírnum naut trausts alþjóðlegra viðskiptaaðila og hafði leyfi, vottorð og fjölda ívilnana frá opinberum aðilum. Stjórn Frjálsa telur mikilvægt

að aðkoma allra þeirra aðila og stofnana sem treyst var á í þessu ferli sé rýnd sérstaklega. Stóðu þeir fyllilega undir skyldum sína og ábyrgðum sem óháðir matsaðilar og leyfisveitendur?

Athugun FME

Í ágúst 2017 óskaði Fjármálaeftirlitið eftir upplýsingum um fjárfestingarákvarðanir Frjálsa lífeyrissjóðsins til að kanna hvort fjárfesting sjóðsins í United Silicon samræmdist lögum og reglum. Í því fólst meðal annars afhending á öllum gögnum tengdum fjárfestingunni, upplýsingum um uppruna gagna og fundargerðum stjórnar sjóðsins, hvernig og af hverjum fjárfestingin var kynnt og hvernig ákvörðunartöku væri háttáð hjá sjóðnum. Einnig var óskað upplýsinga um hvernig eftirlit stjórnar væri með mögulegum hagsmunaárekstrum hjá núverandi rekstraraðila.

Niðurstaða athugunar Fjármálaeftirlitsins var birt þann 10. apríl síðastliðinn. Hún var sú að sá hluti fjárfestingarferilsins sem snýr að mati á orðsporsáhættu og skjalfestingu á forsendum og umræðum í tengslum við ákvarðanir stjórnar hafi ekki verið eðlilegur og heilbrigður. Stjórn Frjálsa lífeyrissjóðsins telur að í reynd hafi ekki skort á gagnrýna umræðu innan stjórnar í fjárfestingarferlinu. Stjórnin gerir hins vegar ekki ágreining við FME um að hún hefði mátt taka meira tillit til þeirrar orðsporsáhættu sem fjárfestingunni var samfara og að auki til þess að ritun fundargerða stjórnarfunda hefði mátt fanga betur umræður stjórnarfunda. Ekkert kom fram í þessari ítarlegu athugun FME að fjárfesting sjóðsins kynni að vera brot á fjárfestingarheimildum lífeyrissjóða. Hluti af þeirri tillögu sem ég nefndi áðan að lægi fyrir fundinum er að mat fari fram á hvort fjárfesting lífeyrissjóðsins í United Silicon verkefninu samræmist lögum og reglum um forsvaranlega meðferð á fjármunum sjóðsins. Stjórn sjóðsins telur óþarft að sjóðurinn ráðstafi frekara fé í slíka rannsókn eftir þá gríðarlegu umfangsmiklu athugun sem FME gerði á fjárfestingunni. Auk þess kölluðu lífeyrissjóðir eftir minnisblaði frá lögmannsstofunni Advel til frekari könnunar á lögmati fjárfestingarinnar. FME hefði að sjálfsögðu vísað málinu til saksóknara ef fjárfestingin hefði ekki verið í samræmi við lög og reglur um forsvaranlega meðferð fjármuna sjóðsins

Stjórn lífeyrissjóðsins hefur þegar brugðist við niðurstöðum athugunar Fjármálaeftirlitsins með viðeigandi úrbótum á fjárfestingarferli í takt við kröfur um gagnsæi og ásýnd, sér í lagi hvað varðar orðsporsáhættu.

Til viðbótar þessu má nefna að stjórn fær mánaðarlegar skýrslur sem lagðar eru fyrir og yfirfarnar á stjórnarfundum um það hvert hlutfall, kaup eða sala í afurðum útgefnum eða aðilum tengdum rekstraraðila er að ræða. Mánaðarlega er einnig lögð fyrir skýrsla sem sýnir yfirlit um viðskipti við verðbréfamiðlanir sem rekstraraðili skiptir við.

Stjórnin hefur einnig breytt starfsreglum sínum í kjölfar athugasemda Fjármálaeftirlitsins þannig að fundargerðir stjórnarfunda veiti gleggri heildarsýn en áður á umræður stjórnar.

Frjálsi lífeyrissjóðurinn fjárfesti alls fyrir 1.139 milljónir króna á árunum 2015 til 2017 í United Silicon, rúmlega hálfu prósentu af eignum sjóðsins. Það fé er tapað. Áhættuminnsta fjárfestingarleiðin, Frjálsi 3, fjárfesti ekki í verkefninu. Stjórn Frjálsa lífeyrissjóðsins þykir sannarlega miður að áætlanir lífeyrissjóðanna sem fjárfestu í United Silicon hafi ekki gengið eftir og hefur harmað þau óþægindi sem málið hefur valdið sjóðfélögum og íbúum á Reykjanesi.

Stjórnin taldi mikilvægt að fara yfir fjárfestingarferlið og niðurstöðu lögfræðialits um stöðu sjóðanna gagnvart fjárfestingunni til að meta hvaða lærdóm draga mætti af fjárfestingunni horft til framtíðar. Hún hefur lýst yfir þeim vilja sínum að leggja enn frekari áherslu á vandaða stjórnarhætti, orðspor og hæfni þeirra sem að fjárfestingarverkefnum standa og þeirra sem hafa aðkomu að þeim á einhvern hátt.

Ég hef kosið að fara yfir þátt stjórnar í United Silicon málinu nokkuð ítarlega, enda hefur það verkefni reynst okkur öllum erfið glíma og fengið mikla umfjöllun. Hér á eftir undir þessum dagskrárlið mun verða fjallað sérstaklega um lögfræðilegu úttektina, sem ég hef minnst á, og fjárfestingarferlið í United Silicon.

Eins og heyra má af skýrslu minni nú var árið 2017 viðburðaríkt og verkefni fjölbreytt sem komu á borð stjórnar. Samtals hélt stjórn 18 fundi á árinu sem leið.

Frændur okkar Færeyingar hafa að orðtæki: „Það kemur alltaf nógur tími!“. Á mælikvarða eilífðarinnar er það sannarlega satt, en á kvarða einstaklingsins er tíminn afmarkaður. Og þannig er um minn tíma sem formaður stjórnar Frjálsa lífeyrissjóðsins. Ég tilkynnti á ársfundi Frjálsa fyrir tveimur árum að þetta kjörtímabil sem nú er að líða yrði mitt síðasta. Sextán ár eru langur tími og margs er að minnast. Þó stendur upp úr að sjóðurinn hefur á þessu tímabili notið einstakrar velgengni. Ég þakka fyrir mig og hef notið þess að fá að taka þátt í góðri uppbyggingu Frjálsa og ágætum árangri.

Þegar ég kveð á þessum vettvangi er mér efst í huga þakklæti til allra sem ég hef unnið með í stjórninni og til þess starfsfólks sem sinnt hefur málefnum Frjálsa hjá Arion banka af mikilli kostgæfni. Ég þakka líka sjóðfélögum sem hafa sýnt mér það traust að kjósa mig frá 2008 í stjórn sjóðsins. Ég er þess fullviss að stjórn Frjálsa muni halda merki sjóðsins hátt á lofti framvegis sem hingað til og hvergi hvika í vönduðum vinnubrögðum og ítarlegum gagnrýnum skoðunum. Ég tel að stjórnin geti verið stolt af sínum störfum og góðum árangri gegnum árin. Einkum og sér í lagi var það mikil gæfa að komast farsællega út úr efnahagshruninu 2008 ásamt því að eiga þátt í uppbyggingunni í kjölfar þess.

Takk fyrir!